

DLO KADERBRIEF 2007

Programmering van Beleidsondersteunend Onderzoek

PUBLIEKSVERSIE

INHOUDSOPGAVE KADERBRIEF DLO 2007

WOORD VOORAF	5
DEEL I ALGEMEEN	9
1 Beleidscontext	9
1.1 Inleiding	9
1.2 Beleidsnota's	9
1.3 Fonds Economische Structuurversterking (FES)	10
1.4 Rijksbreed programmeren	10
1.5 Kennisdoorstroming en -benutting	11
1.6 Internationalisering en ERA-netten	12
2 Programmeringproces Kaderbrief 2007	13
2.1 Proces voor kaderbrief 2007	13
2.2 Uitwerking van de thema's voor 2007	15
2.3 Toekomstige aanpak Onderzoeksprogrammering met ingang van 2008	15
DEEL II KADERS VOOR NIEUW DLO ONDERZOEK 2007	19
1 Cluster Biologische Landbouw	19
1.1 Algemeen	19
1.2 Energie en broeikasgassen	19
1.3 Natuur en biodiversiteit	20
1.4 Consumentengedrag	20
2 Cluster Ecologische Hoofdstructuur	21
3 Cluster Economisch Perspectiefvolle Agroketens	23
3.1 Algemeen	23
3.2 Macrotrends	23
3.3 Ondernemerschap	23
3.4 Thema Concurrentiekracht	24
3.5 Thema Innovatie	25
3.6 Biobased Economy	25
4 Cluster Internationaal	27
4.1 Algemeen	27
4.2 Behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit	27
4.3 Internationale trainingscursussen	28
5 Cluster Kennis	29
5.1 Kennisverspreiding, kenniscirculatie, kennis in actie, kennisbenutting	29
6 Cluster Mest en Mineralen	30
6.1 Algemeen	30
6.2 Normstelling en management	30
6.3 Kennisnetwerken	30

7	Cluster Plantgezondheid	31
7.1	Algemeen	31
7.2	Phytophthora infestans	31
7.3	Emissiereductie	31
7.4	Onderzoek voor toelatingsbeoordelingssystematiek bestrijdingsmiddelen	32
8	Cluster Verduurzaming Productie en Transitie	33
8.1	Algemeen	33
8.2	Dierlijke productie	33
8.3	dierenwelzijn	35
9	Cluster Vitaal Landelijk Gebied	36
9.1	Investeringsbudget Landelijk Gebied	36
9.2	Europees plattelandsbeleid	36
9.3	Coalities landbouw met natuur en/of landschap	37
9.4	Landschap	37
9.5	Water	39
9.6	Klimaat	39
9.7	Groen, gezondheid en jeugd	41
10	Cluster Voedselkwaliteit, Voedselveiligheid, Diergezondheid	42
10.1	Algemeen	42
10.2	Voedselkwaliteit: Voeding en gezondheid	42
10.3	Voedselkwaliteit: Voeding en consumentengedrag	42
10.4	Voedselveiligheid: Zoönosen	43
10.5	Voedselveiligheid: Diervoeding en Toezicht op Controle	43
Bijlage I	Beleidscontext; verandering 2006 naar 2007	44
Bijlage II	Lijst met afkortingen	46

WOORD VOORAF

Voor u ligt de DLO Kaderbrief voor het jaar 2007. Volgens de 'Regeling subsidie Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek' wordt de DLO Kaderbrief ieder jaar uiterlijk 1 mei door het ministerie van LNV aan DLO verzonden.

De DLO Kaderbrief geeft de inhoudelijke en financiële indicaties voor nieuw te starten onderzoek. In dit document wordt een overzicht gegeven van de nieuwe onderzoeksthema's voor het komende jaar. De Kaderbrief vormt de basis voor de inhoudelijke sturing van nieuw Beleidsondersteunend Onderzoek dat wordt uitgevoerd door DLO.

Ieder jaar komt de DLO Kaderbrief tot stand na een zorgvuldig proces van identificeren en afwegen van onderzoeksthema's. En ieder jaar zijn er weer wijzigingen in proces, werkwijze en weergave, ten opzichte van het jaar daarvoor. Dit jaar kenmerken de veranderingen zich met name door de nadrukkelijke rol van de Clusterbesturen. Voor het eerst hebben de Clusterbesturen, die sinds 2005 bestaan, het initiatief gehad in het opstellen van Kennisagenda's en het prioriteren en afwegen van de onderzoeksthema's binnen de clusters. Velen hebben dit gedaan in samenwerking met externe partijen.

Ik wil hier mijn woord van waardering uitspreken voor het werk dat deze Clusterbesturen verzet hebben. Er is op constructieve wijze onderling samengewerkt en getracht eventuele knelpunten gezamenlijk op te lossen. Het resultaat is er dan ook naar. Voor ons ligt tot mijn genoegen een evenwichtig samengestelde Kaderbrief.

Ik hoop dat u dit genoegen met mij deelt en dat de onderzoeksthema's tot uw verbeelding spreken. Ik wens u veel succes met het verder uitwerken van de onderzoeksthema's.

dr. J.A. Hoekstra MSc.

DEEL I

DEEL I ALGEMEEN

1 Beleidscontext

1.1 Inleiding

Kennis speelt een belangrijke rol in de beleidsontwikkeling en –uitvoering. Daarom investeren de beleidsdirecties van LNV in de articulatie van de eigen kennisbehoeften. Dit manifesteert zich jaarlijks in een offertetraject voor het landbouwkundig onderzoek, waar deze Kaderbrief het startpunt van is. In de nota Kiezen voor Landbouw heeft de Minister van LNV een aantal vernieuwingen aangekondigd in relatie tot kennis die in het departement doorwerking behoeven en in de werkwijze ingebed moeten worden. De vernieuwingen hebben betrekking op:

- de maatschappelijke betrokkenheid bij de kennisontwikkeling vergroten
- de toegang tot de kennisarena vergroten. . In het licht van bovengenoemde discussie betekent dat ook andere departementen laten deelnemen in de kennisagenda van LNV
- kunnen schakelen met kennisagenda's van andere publieke en private spelers
- de kennisontwikkeling en de beleidsagenda bij elkaar brengen en houden

Dit zijn ambitieuze maar broodnodige veranderingen die we (klein beginnend) al toepassen. In het proces van totstandkoming van deze kaderbrief 2007 hebben verschillende clusterbesturen meerdere stakeholders betrokken bij het identificeren van nieuwe thema's. Alle clusterbesturen hebben gebruik gemaakt van kennisagenda's die momenteel ontwikkeld worden, hoe rudimentair die vaak ook zijn.

1.2 Beleidsnota's

Bij het Beleidsondersteunend Onderzoek hangt de onderzoeksprogrammering nauw samen met het actuele beleid, dat is terug te vinden in de bijhorende beleidsnota's.

Belangrijkste vigerende beleidsnota's van het moment zijn:

- Vitaal en Samen, LNV-beleidsprogramma 2004-2007
Speerpunten in deze Nota zijn:
 - Ruimte voor Ondernemerschap en Innovatie
 - Consumenten kiezen keten; De V van Voedselkwaliteit
 - Ruimte voor Regionaal Initiatief
 - Aandacht voor kwaliteit, meer natuur
- Kiezen voor Landbouw; een visie op de toekomst van de Nederlandse Agrarische Sector, 2005
De toekomstvisie 'Kiezen voor landbouw' richt zich op de komende tien tot vijftien jaar. De visie beschrijft met welke (inter)nationale ontwikkelingen de agrosector te maken krijgt en welke toekomstperspectieven er zijn. Ook gaat de visie in op de keuze- en sturingsmogelijkheden die er zijn, onder meer door het ministerie van LNV. Duidelijk is dat er toekomst is voor de agrarische sector in Nederland. Wel staat de sector voor grote opgaven, zoals toenemende concurrentie, minder ondersteuning door de overheid en extra inspanningen om de milieubelasting te verminderen. De toekomstvisie 'Kiezen voor landbouw' is tot stand gekomen op basis van vele gesprekken met bestuurders, wetenschappers en met name ondernemers. 'Kiezen voor landbouw' is op de eerste plaats bedoeld als hulpmiddel voor agrarisch ondernemers om ze te steunen bij strategische beslissingen voor hun bedrijf. De agrarische ondernemer staat dan ook centraal in de toekomstvisie. Ondernemers zullen zich moeten afvragen wat de geschetste ontwikkelingen betekenen voor hun bedrijven. Het zijn dan ook de

ondernemers zelf die met hun handelen en strategieën bepalen hoe de agrarische sector van morgen er uit zal zien.

- Agenda Vitaal Platteland/ Nota Ruimte, 2004

De *Agenda Vitaal Platteland (AVP)* geeft een integrale rijksvisie op een vitaal platteland in al zijn facetten (economisch, ecologisch, gebiedsgericht en sociaal-cultureel). Een leefbaar platteland en een vitale en duurzame agrarische sector is wat het kabinet voor ogen staat. De Agenda maakt duidelijk dat het kabinet vooral andere overheden de ruimte wil bieden om op gebiedsniveau tot een integrale aanpak te komen. De agenda Vitaal Platteland bevat rijksdoelen zoals de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur, verbetering van de concurrentiepositie van de landbouw, meer en verschillende mogelijkheden voor recreatie, behouden van de 20 Nationale Landschappen en verbeteren van het milieu zoals de bodem- en waterkwaliteit.

In het *Meerjarenprogramma Vitaal Platteland* geeft het kabinet een overzicht van de rijksinzet van de ministeries van LNV, VROM en V&W voor het platteland rond de thema's natuur, recreatie, landschap, landbouw, sociaal-economische vitalisering, milieu, water en reconstructie zandgebieden.

De AVP verscheen tegelijk met de Nota Ruimte, waarin het kabinet zijn visie op de *ruimtelijke* ontwikkeling van heel Nederland geeft.

1.3 Fonds Economische Structuurversterking (FES)

In 2005 heeft LNV drie FES claims ingediend. Begin 2006 zijn die claims goedgekeurd¹. Daarnaast is de WCFS+claim (Wageningen Center for Food Sciences) van EZ met steun van LNV gehonoreerd (€ 33 mln. over 4 jaar). Wageningen UR heeft een belangrijke positie vervuld bij de voorbereiding van deze claims, en zal ook in de uitwerking ook een prominente rol spelen. Daarbij vormen de kennisagenda's van publieke en private partijen de basis. De vier initiatieven moeten in samenhang worden gezien. Elkaar aanvullende innovatieprogramma's voor het sleutelgebied Flowers & Food moeten ervoor zorgen dat Nederland/Wageningen (Food & Nutrition Delta) op de kaart wordt gezet als belangrijk kenniscentrum voor buitenlandse spelers op het vlak van R&D en innovatie (Lissabon-doelstelling).

Momenteel zijn drie LNV-claims in voorbereiding voor een FES ronde in 2006.² Daarnaast participeert WUR in verschillende andere voorstellen³. Indien een FES-voorstel wordt toegekend, heeft dat gevolgen voor inzet van met name KennisBasisgelden.

1.4 Rijksbreed programmeren

In 2006 is het implementatietraject Brugfunctie TNO en Grote Technologische Instituten (GTI) van start gegaan (BTG traject). Het doel is om binnen 12 thema's door middel van arenabijeenkomsten met maatschappelijke partijen, bedrijfsleven en kennisinstellingen de kennisbehoefte in beeld te brengen en daarmee richting te geven aan het onderzoek bij TNO/GTI's. Departementen hebben daarbij de regie. Zij zorgen onder andere voor interdepartementale afstemming en leggen verbindingen met andere kennisinstellingen. LNV is regievoerder voor het thema 'Voeding' en – samen met VROM – voor het thema 'leefomgeving'.

Net als in 2005 worden door LNV en WUR *strategische conferenties* voor het KennisBasisonderzoek voorbereid. LNV heeft (in overleg met WUR) voor het BTG-thema 'Voeding' het plan opgevat om de arenabijeenkomst te combineren met de strategische conferentie op dit terrein. Dit leidt tot een

¹ Het gaat om de projecten 'Phytophthora resistente aardappel' (€ 9 mln.), 'Chromosome 1 van het Potato Genome Sequencing Consortium' (€ 3 mln.) en het 'Topinstituut Groene Genetica' (€ 20 mln.).

² Het gaat om de drie projecten 'Impuls onderzoek Aviaire Influenza', 'Ontwikkeling kennisinfrastructuur natuur voor bedrijven en overheden' en 'De Zeeuwse Tong'.

³ Onder andere Carbo-hydrate Competence Centre, TTI Water/Wetsus, Klimaatbestendig Nederland.

kennisdag voedselkwaliteit in juni, die voedend is voor het KennisBasisonderzoek van DLO, de LNV-kennisagenda voedselkwaliteit, het DLO-Beleidsondersteunend Onderzoek en vraagprogrammering van TNO/GTI. Voordeel is dat (dezelfde) stakeholders één keer worden uitgenodigd, dat interdepartementaal wordt afgestemd over een breder onderzoeksveld en meteen ook het onderzoek bij TNO en RIVM in beeld komt. LNV wil hiermee een stap vooruit zetten in de nieuwe aanpak naar rijksbrede vraagprogrammering. Voor het BTG-thema 'leefomgeving' wordt een zelfde beweging gemaakt.

1.5 Kennisdoorstroming en -benutting

Een van de beleidsmatige doelstellingen van LNV is betere ontsluiting en verspreiding van publieke kennis inzake landbouw, natuur, voedsel en platteland zodat deze kennis maximaal wordt benut door doelgroepen (ondernemer, 'gebied' en burger). Dit in termen van nieuwe producten, productieprocessen, markten; inrichting en beheer van gebieden; en nieuwe competenties, houding en gedrag. Investerings in kennis dienen een maximaal maatschappelijk rendement te hebben.

In 2005 is door de LNV-kennisinstellingen de Groene KennisCoöperatie opgericht om de ontsluiting en verspreiding van publieke kennis te verbeteren. Met als wenkend perspectief dat het groene onderwijs zich in nauwe samenwerking met Wageningen UR ontwikkelt tot een netwerk van regionale kenniscentra die het bedrijfsleven en andere doelgroepen goed qua scholing en kennis kunnen bedienen. En dat ook het overige onderwijs wordt benut voor doorstroming van LNV-kennis.

Voorts is recent binnen LNV is een beleidstraject Kennisbenutting gestart dat in de loop van 2006 tot concrete aanbevelingen voor verbetering moet leiden. Daarin komen vragen aan de orde als: 'Wordt de beschikbare kennis goed benut? Zetten we de juiste instrumenten in om ontwikkelde kennis te verspreiden? Worden de doelgroepen daadwerkelijk bereikt?'

Een en ander dient te worden meegenomen bij de uitwerking van de thema's die in deze kaderbrief zijn opgenomen:

- De vorig jaar ingezette sterkere nadruk op ontsluiting en doorstroming van kennis is nog steeds voor LNV een belangrijk prioriteit.
- Meer specifiek is de samenwerking van onderzoek met onderwijs een aandachtspunt: waar mogelijk studenten en docenten van het groene onderwijs meer systematisch betrekken bij de uitvoering van onderzoekprogramma's én vanuit onderzoek actief participeren in initiatieven van het onderwijs richting doelgroepen (leven lang leren, kenniskringen, kennis via/voor overig onderwijs). Dit moet uitmonden in een verbeterde kennisinfrastructuur en een aantal 'tools' en 'principles'
- Voor nieuwe onderzoekprogramma's en -projecten dient vooraf nadrukkelijker de (potentiële) meerwaarde ten opzichte van (nationaal en mondiaal) reeds beschikbare kennis te worden aangegeven (State of the Art).
- Om goed inzicht te hebben in de mate van benutting van de onderzoeksresultaten worden in de meer gedetailleerde kaderbrief 2007 (offerteverzoek) projecten geselecteerd die in aanmerking komen voor een ex post evaluatie. Dit vereist een aanduiding van de gebruiker en een scherpe formulering van het beoogd gebruik. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de mate van benutting van resultaten van afgerond onderzoek op een bepaald beleidsveld op termijn een rol gaat spelen bij de afweging om nieuw onderzoek te programmeren.
- De ontsluiting via internet van door LNV gefinancierde publieke kennis dient verder te verbeteren, meer afgestemd te worden op de wensen en mogelijkheden van de doelgroepen. Dit is een specifiek aandachtspunt van het LNV-beleidstraject Kennisbenutting. LNV zal het opnemen van informatie (planning en jaarlijkse voortgangsrapportages) over thema's, projecten, geleverde producten en de mate van toegankelijkheid voor doelgroepen op

www.kennisonline.wur.nl en registratie in de Nederlandse Onderzoeksdatabank als voorwaarde gaan hanteren voor de jaarlijkse goedkeuring. Alle programmavoorstellen voorzien in de publicatie van deze projectinformatie op kennisonline.

1.6 Internationalisering en ERA-netten

Lopend en nieuw onderzoek staat per definitie in een internationale context. Deze internationale dimensie behelst doorgaans samenwerking en uitwisseling tussen onderzoekers.

Daarnaast zijn er de laatste jaren steeds meer initiatieven om ook op internationaal niveau (EU) tot afstemming tussen onderzoeksfinanciers te komen, met name op het vlak van agendering van onderzoek. De Europese Commissie ondersteunt de samenwerking van onderzoeksfinanciers via de subsidielijn European Research Area Netwerk (ERA-Net). De ERA-Netten hebben tot doel een internationale onderzoeksagenda op te stellen voor een bepaald thema waarmee een gezamenlijke aanpak (financiering) vanuit meerdere landen mogelijk wordt.

LNV is betrokken bij een aantal ERA-Net initiatieven en CWG's (Collaborative Working Groups) binnen het 'agrodomein'. Er loopt nu ook een aantal pilots om (anders dan ERA-Net) meer samen te werken bij de agendering van onderzoek (CWG's SCAR). Het is van belang dat DLO bij het uitwerken van onderzoeksvoorstellen, voor zover relevant, rekening houdt met de resultaten van deze ERA-Net-projecten en CWG's. Resultaten van ERA-Netten én CWG's dienen zich te vertalen in concrete onderzoeksagenda's vanuit transnationaal perspectief.

Dit alles vraagt internationale toegankelijkheid van het (lopend) onderzoek dat LNV financiert bij DLO (en de resultaten daarvan); enerzijds via www.kennisonline.wur.nl en anderzijds via de Nederlandse Onderzoeksdatabank. In verband daarmee wil LNV dat in de project-A4-tjes binnen de werkplannen 2007 naast de Nederlandse projecttitel een Engelse projecttitel wordt opgenomen en dat er per project een abstract in het Engels wordt opgesteld. Verder wil LNV dat met ingang van 2007 ook de projectjaarrapportages (A-4tjes) over 2005 een abstract in het Engels bevatten.

Tenslotte kunnen de nu beschikbare teksten voor het Zevende Kaderprogramma van de Europese Unie als inspiratiebron dienen om de gevraagde programma's uit te werken, waarmee ook een betere aansluiting kan worden gerealiseerd tussen de DLO-programma's en de EU programma's, hetgeen de synergie vergroot en het probleem van cofinanciering verkleint.

2 Programmeringsproces Kaderbrief 2007

In dit document wordt een overzicht gegeven van de nieuwe onderzoeksthema's voor 2007. Deze thema's zullen in de komende periode verder worden uitgewerkt door de beleidsdirecties in overleg met DLO. In september zal de uitwerking van de thema's gereed zijn. Dit vormt de basis voor nieuwe programma's en projecten die per 1 januari 2007 van start zullen gaan. Zowel het inhoudelijke als het financiële kader voor de programmering van Beleidsondersteunend Onderzoek zullen dan meer in detail worden weergegeven.

Binnen het door LNV gefinancierde onderzoek bij DLO zijn drie categorieën te onderscheiden, te weten:

1. KennisBasis.
Onderzoek gericht op versterking en ontwikkeling van voor LNV belangrijke expertise op de langere termijn met een strategisch karakter. Vooraf wordt op hoofdlijnen overeenstemming bereikt omtrent richting en omvang; DLO geeft verdere invulling aan de projecten. De budgettaire verdeling over strategische hoofdthema's wordt jaarlijks ter goedkeuring aan LNV voorgelegd. Verantwoording van de invulling en de uitwerking vindt *achteraf* plaats.
2. Beleidsondersteunend Onderzoek waarvoor LNV inhoudelijke en budgettaire kaders afgeeft.
3. Wettelijke Onderzoek Taken (WOT) over de volle breedte van het LNV-domein die alle, zowel inhoudelijk als financieel, met ingang van 2005 middels uitvoeringsovereenkomsten zijn vastgelegd.

Deze kaderbrief vormt de basis voor de inhoudelijke sturing van beleidsondersteunend en WOT onderzoek dat wordt uitgevoerd door DLO.

Tussen LNV en Wageningen UR zijn in 2003 afspraken gemaakt over de verschuiving van onderzoek van de categorie beleidsondersteunend naar KennisBasis. Een deel van het Beleidsondersteunend Onderzoek is daarbij geormerkt om (na afloop) in te zakken in de KennisBasis. In 2007 verschuift op die manier

€ 4.574.000 naar de KennisBasis. Het KennisBasis budget is in de afgelopen jaren via deze weg geleidelijk opgebouwd. Inmiddels is de afronding in zicht; in 2008 vindt de laatste (beperkte) verschuiving plaats.

2.1 Proces voor kaderbrief 2007

Het proces voor de Onderzoeksprogrammering was dit jaar op een andere basis gestoeld dan vorig jaar. In plaats van een 10% afroming en herverdeling vooraf, is gekozen voor het in kaart brengen van prioriteiten en bespreken op label- dan wel LNV-niveau van knelpunten die niet binnen clusters konden worden opgelost.

Kennisagenda's

Voor zover mogelijk is gebruik gemaakt van (concept) kennisagenda's bij de prioritering in de clusters. Daarbij is de al beschikbare kennis in kaart gebracht. Het gaat hierbij om een 'state of the art' waaraan de kennisbehoefte getoetst wordt. Bij het formuleren van de kennisbehoefte is niet alleen gekeken naar de DLO-budgetten, maar ook naar mogelijkheden voor Open Programmering (onderzoek en voorlichting). Elk cluster heeft een overzicht van alle thema's aangeleverd met daarin:

- De nieuwe en bestaande thema's in volgorde van prioriteit gerangschikt. Daarmee zijn ook de posterioriteiten inzichtelijk gemaakt;

- Bij nieuwe thema's: wat is de kennisbehoefte;
- Bij bestaande thema's: blijft de inzet gelijk, of moet inzet worden versterkt of juist afgebouwd (met motivering).

Het afwegingskader

Het afwegingskader, zoals dat de laatste jaren gehanteerd is, is op hoofdlijnen ook voor de programmering 2007 toegepast, en verder uitgebouwd met een nieuw element.

De twee al bekende criteria:

- Neemt het belang van kennis bij een beleidsthema toe, af of blijft het gelijk?
- Neemt het belang van een beleidsthema toe, af of blijft het gelijk?

De overwegingen bij bovengenoemde criteria zijn grotendeels dezelfde als in het voorgaande jaren.

Een nieuw criterium is:

- Zijn er andere bronnen waarmee de financiering van deze vraag kan worden/of wordt gefinancierd en is dit reden voor LNV om van financiering af te zien?

Andere bronnen kunnen zijn: NWO, EU-geld, andere departementen en overheden.

Externe betrokkenheid

Er zijn concrete stappen gezet om externe betrokkenheid op het proces van vraagarticulatie en het in kaart brengen van de kennisbehoefte te vergroten (zie nota 'Kiezen voor landbouw'). Deze lijn wordt voortgezet

2.2 Uitwerking van de thema's voor 2007

In de komende periode (tussen 1 mei en 1 juli) zullen de thema's die genoemd zijn in deze Kaderbrief, ondersteund door Directie Kennis en in samenwerking met DLO, verder worden uitgewerkt in programma's van eisen. Hierbij zal door de betrokken kennisvragers bij de directies het initiatief worden genomen.

Op basis van deze programma's van eisen zal op 1 september 2006 een meer gedetailleerde 'Kaderbrief Wageningen UR 2007' (offerte verzoek) worden verstuurd met daarin de geselecteerde programma's van eisen en de daaraan toegewezen indicatieve budgetten. Op grond van deze brief kan Wageningen UR overgaan tot het uitwerken van onderzoeksplannen voor nieuwe projecten en/of programma's in 2007. In hoofdstuk 4 wordt nader ingegaan op de nieuwe thema's. Bij doorlopende thema's vormt de beleidsopgave die in een voorgaande Kaderbrief (voor 2005 of 2006) is verwoord de basis. Alleen als sprake is van een nieuwe insteek en/of aanpassingen/wijzigingen zal hier melding van worden gemaakt.

Het is aan de clusterbesturen om het beschikbare budget in overleg met DLO in te zetten op de thema's zoals deze binnen de verschillende clusters aan de orde zijn. Dit geldt voor de nieuwe thema's alsmede voor het doorlopend onderzoek daar waar het gaat om het doorvoeren van accentverschuivingen. Per cluster wordt 'vrije ruimte' gereserveerd van minimaal 10% van de capaciteit voor ad hoc vragen. De omvang van de vrije ruimte dient bij de *ex ante* toetsing indicatief te worden vastgesteld.

De clusterbesturen hebben het voortouw bij het formuleren van de programma's van eisen. Waar relevant dient versterkte betrokkenheid van externen bij dit proces nadrukkelijk overwogen te worden. Het daaruit voortvloeiende offerteverzoek/werkplanverzoek zal worden geagendeerd in de Dossierstaf Kennis in augustus.

2.3 Toekomstige aanpak Onderzoeksprogrammering met ingang van 2008

In de komende jaren zal worden toegewerkt naar een model waarbij twee stappen kunnen worden onderscheiden.

1. Enerzijds zal worden toegewerkt naar een Jaarbrief Kennis, die in afstemming met de BestuursRaad tot stand zal komen, met indicaties van inhoudelijke verschuivingen op

hoofdpijnen. Als basis voor deze besluitvorming zal de Strategische Kennisagenda LNV worden gebruikt (topdown).

2. Anderzijds zal op label/clusterniveau de verdeling van de budgetten op themaniveau plaatsvinden. Hierbij zullen cluster- of themakennisagenda's als basis dienen (bottom-up). Beide processen zullen uitmonden in een voorstel voor financiering van de programmering 2008.

DEEL II

DEEL II KADERS VOOR NIEUW DLO ONDERZOEK 2007

In dit hoofdstuk worden de thema's voor Beleidsondersteunend Onderzoek weergegeven per cluster. Per cluster worden kort de accentverschuivingen aangegeven in het lopend onderzoek, daarna worden de nieuwe thema's beschreven.

1 Cluster Biologische Landbouw

Aanspreekpunt: Sabine Pronk, DL
Jenneke Leferink, DK (j.leferink@minlnv.nl)

1.1 Algemeen

De bestaande thema's worden voortgezet. Het budget van de thema's 'Veehouderij', 'Kwaliteit uitgangsmateriaal', 'Systeeminnovatie bedekte teelten' en 'Veredeling biologische gewassen' zal moeten krimpen om budget vrij te maken voor nieuwe thema's. Het thema markt en keten zal meer aandacht moeten krijgen, evenals het onderwerp aquacultuur. In 2006 hebben de onderwerpen plantgezondheid (inclusief onkruid) en bodemvruchtbaarheid onvoldoende aandacht gekregen binnen het cluster plantgezondheid. Dit vraagt in 2007 om meer aandacht en budget. In 2007 wordt het project binnen het thema Voeding en Gezondheid afgerond. Naar aanleiding van dit onderzoek zullen nieuwe vragen opkomen.

Het is gewenst dat binnen het onderzoek en de kennisactiviteiten oog is voor internationale ontwikkelingen op biologisch gebied. Indien relevant, dient de internationale invalshoek een rode draad te zijn bij elk onderzoek en elke activiteit die uitgevoerd wordt. Het doel is dat het onderzoek naast de insteek biologisch-gangbaar ook meer internationaal georiënteerd wordt.

Biologische landbouw heeft een belangrijke plaats in het verduurzamen van de landbouw. Een belangrijk aandachtspunt in 2007 zal dan ook zijn om de kraamkamerfunctie van biologische landbouw verder vorm te geven. Er wordt gewerkt aan thema's die ook voor gangbare ondernemers relevant zullen zijn. Voor het goed kunnen vervullen van de kraamkamerfunctie is het ook van belang dat in het onderzoek en de kennisverspreiding aandacht wordt geschonken aan ontwikkelingen die voor de biologische sector interessant zijn (zowel nationaal als internationaal) waar biologisch van kan leren en/of mee kan samenwerken. Te denken valt aan een beweging als Slow Food.

Er is behoefte aan meer flexibiliteit; per thema wordt 10% van het budget gereserveerd als vrije ruimte. Er moet meer aandacht en budget gereserveerd worden voor kennisdoorwerking en communicatie, in de vorm van doelgroepgerichte communicatie over onderzoek en de resultaten daarvan. Hierbij wordt ook aandacht gevraagd voor de doelgroep van gangbare ondernemers.

1.2 Energie en broeikasgassen

Beleidsopgave

Zowel energieverbruik als uitstoot van broeikasgassen zijn belangrijke maatschappelijke thema's, In 2006 is er enig (desk) research gedaan. Er zijn concrete aanwijzingen uit literatuur dat in de biologische landbouw het energieverbruik lager en de netto bijdrage aan de omvang van broeikasgassen geringer is dan in de gangbare landbouw.

Kennisvragen

Het is belangrijk te onderzoeken of biologische landbouw hier inderdaad beter scoort. Hierbij moet ook aandacht worden besteed aan het energiegebruik in de keten, mede in relatie tot het consumptiepatroon ten aanzien van biologische producten. Naast het vergelijken van het energiegebruik en de uitstoot van broeikasgassen van gangbare en biologische bedrijven zal ook aandacht dienen te worden besteed aan het identificeren van maatregelen die de biologische sector kan nemen om het energiegebruik en de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Vanwege het feit dat de expertise voor onderzoek naar en kennisdoorwerking rondom het thema Energie en broeikasgassen naar verwachting niet volledig aanwezig zal zijn bij WUR-DLO, zal het onderzoek mogelijk deels worden aanbesteed bij andere onderzoeksorganisaties.

1.3 Natuur en biodiversiteit**Beleidsopgave**

Uit literatuur blijkt dat over het algemeen de biologische landbouw een positieve invloed heeft op biodiversiteit en natuur. Op dit moment is deze positieve bijdrage niet gegarandeerd, maar deze kan worden versterkt en geborgd.

Kennisvragen

Samen met bedrijven moet in participatief onderzoek deze kennis worden uitgebouwd en beter toepasbaar worden gemaakt.

Het is wenselijk om voor het thema Natuur en biodiversiteit binnen de Cluster Biologische Landbouw ook de expertise van het Louis Bolk Instituut te benutten. Vanwege het feit dat de expertise voor onderzoek naar en kennisdoorwerking rondom dit thema naar verwachting niet volledig aanwezig zal zijn bij WUR-DLO en het Louis Bolk Instituut, zal het onderzoek mogelijk deels worden aanbesteed bij andere onderzoeksorganisaties.

1.4 Consumentengedrag**Beleidsopgave**

Onderzoek naar consumentengedrag is beleidsmatig van belang om de beleidsdoelstelling van 5% consumentenbesteding in 2007 te halen. Er heeft in 2006 een inventariserend onderzoek plaatsgevonden naar de aanwezige kennis op het gebied van determinanten die het gedrag van consumenten bij aankoop van biologische producten bepalen.

Kennisvragen

Op basis van deze voorstudie zal een onderzoeksvraag worden geformuleerd en zal in 2006 een open aanbesteding plaatsvinden. Mogelijk leidt dit onderzoek tot nieuwe onderzoeksvragen die in 2007 moeten worden opgepakt.

2 Cluster Ecologische Hoofdstructuur

Aanspreekpunt: Mariëtte Klein (DK) (m.h.j.klein@minlnv.nl)
Henk Groenewoud (DN)

Beleidsopgave

Internationale ontwikkelingen (EU)

De komende jaren is de implementatie van een aantal EU richtlijnen aan de orde, die geheel of gedeeltelijk in het kennisdomein van de EHS vallen.

- Implementatie van de Vogel en Habitatrichtlijn. De aanwijzingsbesluiten zullen in 2006 worden gepubliceerd. Volgend op de publicatie van de aanwijzingsbesluiten zullen de beheerplannen worden opgesteld. De eisen aan de beheersplannen zijn door een aantal discussies in de Tweede kamer hoog; o.a. duidelijkheid te geven over de externe werking en de effecten van bestaand gebruik. De quickscan VHR-KRW en bestaand gebruik hebben een eerste inzicht gegeven in de omvang van de problematiek die moet worden opgelost. Kennisontwikkeling en kennismontage op dit vlak is essentieel en urgent.
- Implementatie Kaderrichtlijn water; in het domein van het cluster EHS is de relatie tussen de KRW en de VHR evident. De quickscan VHR-KRW geeft een duidelijk inzicht in de gebieden waarin een interferentie optreedt tussen de beide richtlijnen. Het oplossen van de problematiek heeft vanuit de VHR gezien voor 16 gebieden een zeer hoge urgentie. Om tot een oplossing te komen is kennisontwikkeling en kennismontage cruciaal. In 2007 en 2008 moet de basis voor de opstelling van de beheersplannen KRW gereed zijn. Beheersmaatregelenpakketten KRW moeten in 2009 klaar zijn.
- De Europese Mariene Strategie ligt ter eerste besluitvorming voor in de Milieuraad. Een eerste quickscan wordt uitgevoerd naar de mogelijke effecten die dat voor het Nederlandse beleid zal hebben. Een intensivering van de mariene kennisontwikkeling is noodzakelijk om voorbereid te zijn op de EMS.
- Met de ratificatie van het Europese Landschapsverdrag hebben de overheid en de Tweede Kamer de politieke relevantie van het landschapsbeleid bevestigd. De Minister heeft aangegeven in zijn laatste jaar de dialoog Landbouw-Landschap/Nationale Landschappen te willen voeren en de relatie in te vullen, mede vanuit de faciliterende kennisrol van LNV.

Nationale ontwikkelingen

- Veel van de uitvoerende verantwoordelijkheden van het natuurbeleid worden overgedragen aan de provincies via het ILG. Kennismiddelen blijven daarbij geconcentreerd op het Rijksniveau. Dit betekent dat er facilitering van kennisontwikkeling en kennismontage ten behoeve van de provincies een extra impuls zal moeten krijgen. Deels loopt dat parallel met de kennisontwikkeling die nu gaande is maar voor een deel zullen er ook specifieke vragen komen van de decentrale overheden.

Kennisvragen

- De eerste tranche aanwijzingsbesluiten voor de Vogel- en Habitatrichtlijn zal naar verwachting worden vastgesteld medio 2006, de laatste tranche zal begin 2007 worden vastgesteld. In de komende drie jaar daaropvolgend zullen beheersplannen moeten worden gemaakt. Door de toezeggingen die aan de Tweede Kamer gedaan zijn, moet er voor de beheerplannen en het oplossen van complexe hydrologische problemen een kennisintensief traject worden gevolgd. Niet alle kennis is beschikbaar. Voor een deel moet deze kennis worden ontwikkeld, voor een deel moet een gebiedsgerichte vertaling worden gemaakt.

- Ten behoeve van de Europese Mariene strategie (EMS, de 'Thematische Strategie Marien Milieu' van de EC) is kennisontwikkeling urgent gericht op de bescherming en het behoud van de zeebiodiversiteit en het zeemilieu en het optimaal gebruik van de Europese zeeën en oceanen.
- Ontwikkeling van geïntegreerde kennis over wensen, mogelijkheden en risico's om de Nationale Landschappen op de kaart te zetten. Hierbij ligt de focus op ondernemerschap, waarbij landbouw, landschap, natuur en recreatie gecombineerd worden.
- De minister heeft aangegeven het thema Jeugd – natuur - gezondheid nadrukkelijk op de agenda te zetten. De wetenschappelijke basis is nog zeer mager en vergt toegepaste kennisontwikkeling zoals verkenning maatschappelijk veld, speelnatuur en onderwijs (stakeholder analyse), inventarisatie wensen en behoefte van de jeugd t.a.v. natuur en diverse realisatievormen.

3 Cluster Economisch Perspectievolle Agroketens

Aanspreekpunt: Peter Besseling (DK) (p.a.m.besseling@minlnv.nl)
Helmy van Erp (IH)

3.1 Algemeen

Het onderzoek is ingedeeld in een viertal hoofdthema's: macro trends, concurrentiekracht, ondernemerschap en innovatie. Binnen de hoofdthema's vindt de vernieuwing plaats.

3.2 Macrotrends

Beleidsopgave

Het thema macrotrends omvat de veranderingen in en rond de agrarische sector in relatie tot het LNV beleid en maatschappelijke processen. Daarbij gaat het voornamelijk om macro-vraagstukken op sociaal economisch terrein. Tot het thema behoren de gevolgen voor agribusiness van politieke en macro-economische ontwikkelingen.

Kennisvragen

- Langere termijn verkenning met betrekking tot de betekenis van wereldmarktontwikkelingen voor Nederlandse productcategorieën. Dit is nodig met het oog op de mondiale en Europese ontwikkelingen op de markt. In Kiezen voor Landbouw is aangekondigd dat LNV driejaarlijks een verkennende studie uitbrengt;
- Follow-up Toezicht op controle
In 2006 wordt een programmeringstudie uitgevoerd over toezicht op controle. Het onderwerp zal in 2007 een vervolg krijgen afhankelijk van de inhoud van de programmeringstudie. In 2007 zou gekeken kunnen worden naar nut en noodzaak van handelsnormen voor groente en fruit.
- Food economy, ketens en consument.
Dit is een nieuw onderwerp waarin vragen als macht in de keten, concentratie in de keten, prijstransmissie, maar ook vragen rond voedselveiligheid en gezondheid spelen. Verder is het nodig inzicht verkrijgen in de manier waarop ketensamenwerking en vernieuwende ketenconcepten de concurrentiepositie van agro-ondernemers kan beïnvloeden.

3.3 Ondernemerschap

Beleidsopgave

Met het uitbrengen van de nota 'Kiezen voor landbouw' is de ondernemer voor de toekomst van de landbouw, meer dan in het verleden, centraal komen te staan in het LNV-beleid. Het zijn immers de ondernemers zelf die de toekomst van hun bedrijf en van hun sector bepalen. Vanuit het oogpunt van een perspectievolle, duurzame en concurrerende landbouw is vooral succesvol ondernemerschap nodig. Ondernemers, die met een duidelijk eigen strategie ondernemen:

- In een concurrerende en internationaal georiënteerde omgeving;
- Gericht zijn op markt, maatschappij en omgeving;
- Innovatief zijn,
- Optreden als interessante en goede werkgever.

Niet elke ondernemer zal mee kunnen in het proces van aanpassing en schaalvergroting. LNV wil dit proces graag faciliteren door een goed ondernemersklimaat te bieden en noemt daarvoor in de nota concreet de volgende instrumenten: verminderen administratieve lasten, vereenvoudigen wet- en regelgeving/ vergunningen, vraaggestuurde kennis, innovatiegericht, één loket, Innovatieberaad en een leven lang leren.

Kennisvragen

- Welke ondernemerskwaliteiten zijn nodig voor ondernemers in de verschillende complexen uit de nota? Hoe en in welke mate kunnen ondernemers uit de ene sector leren van de aanpak en best practices uit andere sectoren? Hoe kun je als overheid stimuleren dat eventuele geconstateerde tekorten worden ingelopen?
- Welke eisen stelt schaalvergroting/bedrijfsovername/verplaatsing van bedrijven aan ondernemers, nieuwe ondernemingsvormen en financiering en met wat voor instrumenten kan de overheid deze processen stimuleren?
- Hoe kun je het proces van bedrijfsopvolging beter faciliteren, niet alleen financieel, fiscaal maar ook wat betreft opleiding, kennis en advies (een half leven opvolgen)?
- Wat is het perspectief van ondernemen in deeltijd en vraagt dat andere competenties?
- Wat vraagt beëindigen van het bedrijf van de ondernemers, hoe groot is deze problematiek (vooral bij de groep 40-50 jaar) en welke knelpunten treden daarbij op? In welke mate sluiten de bestaande beleidsinstrumenten hierop aan? Kunnen deze ondernemers een nieuwe baan vinden en zo ja waar?
- Hoe kun je ontwikkeling (leren) van werknemers op het bedrijf stimuleren?
- Wat zijn in relatie tot ondernemerschap succes- en faalfactoren voor de introductie van innovatieve toepassingen in de praktijk en wijkt de agrarische sector daarbij af van andere sectoren? Hoe kan de overheid met instrumenten deze factoren beïnvloeden en zorgen voor een goede kennisdoorstroming naar de volgers?
- Wat betekent voortgaande mechanisatie en automatisering in de verschillende sectoren voor de toekomstige arbeidsbehoefte, het soort en type arbeid en de arbeidsvoorziening?

3.4 Thema Concurrentiekracht

Beleidsopgave

In 'Kiezen voor Landbouw' schetst minister Veerman een visie tegen de achtergrond van een terugtrekkende overheid. WTO akkoorden en hervorming van het GLB zorgen ervoor dat een belangrijk deel van de Nederlandse landbouw aan steeds heviger concurrentie zal worden blootgesteld. In Europees verband speelt de Lissabonstrategie, die van de Europese economie de meest dynamische kenniseconomie moet maken in 2010. De rol van de overheid wordt steeds meer faciliterend. Hiervoor is kennis nodig over de concurrentiepositie van het agrocomplex en de factoren die deze beïnvloeden. Nederland is als vestigingsland voor agro gerelateerde bedrijven van oudsher zeer aantrekkelijk. In een internationaliserende wereld is het belangrijk om ontwikkelingen als bedrijfsverplaatsingen en in- en outsourcing in de gaten te houden en te onderzoeken wat ervoor nodig is om de draaischijffunctie te behouden. Met het wegvallen van de Europese binnengrenzen is een trend ingezet naar het centraliseren van logistieke activiteiten, verruiming van afzetmarkten voor Nederlandse agro-gerelateerde bedrijven en een toename van de internationale handel. De inzet op Agrologistiek heeft als aantrekkelijke bijkomstigheid dat het niet alleen de concurrentiepositie kan versterken, maar tevens doorbraken kan genereren op het gebied van duurzaamheid.

Kennisvragen

- Monitoring van de stand van zaken m.b.t. de internationale concurrentiepositie van de Nederlandse agrosector (SWOT-analyse) en een inschatting van de ontwikkeling hiervan op de langere termijn, mede op basis van externe invloeden zoals overheidsbeleid, de uitbreiding van de Europese Unie en de verdergaande liberalisering van de wereldmarkt;
- Effecten van overheidsbeleid w.o. fiscaal- en arbeidsmarktbeleid op de concurrentiepositie van agro-sectoren met bijzondere aandacht voor de internationale context (level playing field).
- Inzicht verkrijgen in de mate waarin Nederland aantrekkelijk blijft als vestigingsplaats voor agro-gerelateerde bedrijvigheid en de mate waarin locatievoorkeuren en ontwikkelingen als out en insourcing de draaischijffunctie van Nederland beïnvloeden;

- Inzicht in de invloed van energieprijzen op de concurrentiepositie van agro-sectoren.

3.5 Thema Innovatie

Beleidsopgave

In de nota 'Kiezen voor Landbouw' worden kennis en innovatie als een belangrijke succesfactor voor een concurrerend agrocluster gezien. Het ontwikkelen van de juiste vraaggestuurde kennis in de juiste omgeving geeft de beste kans voor een effectief gebruik van die kennis ten dienste van innovatie. Daarbij neemt het besef toe dat innovatie niet slechts voortkomt uit kennis, maar uit een samenspel van kennis, management, organisatie, netwerken, financieringsmogelijkheden en bedrijfsexpertise. Het initiatief voor innovaties dient bij het bedrijfsleven zelf te liggen. LNV hecht echter aan gezamenlijke verkenning, analyse en agendaopbouw zodat het innovatiebeleid optimaal kan aansluiten bij de innovatieopgaven van het bedrijfsleven. Voor de beoogde versterking van de innovatie-inzet vanuit LNV worden 'verbinden, transparantie, faciliteren en vraagsturing' genoemd als 'principes van de nieuwe innovatieformule van LNV'.

Binnen het thema innovatie kunnen worden onderscheiden:

- Input voor het inrichten van een optimaal innovatiebeleid van LNV.
- Initiëren, stimuleren en faciliteren van vraaggestuurde, duurzame en beleidsmatig gewenste innovaties die leiden tot een verbeterde economische concurrentie positie van partijen in de agrofoodketen.
- Gebieden waarbij innovatie een belangrijk onderdeel uit maakt van lopende beleidsonderwerpen. Dit is het geval voor het beleidsthema Biobased Economy
- Het beleidsthema energiebesparing in de beschermde teelten wordt gecontinueerd.

Kennisvragen

- Kennis voor innovatiebeleid: monitoring en evaluatie van innovatie-instrumenten;
- Op verzoek van LNV faciliteren bij het maken van kennis- en innovatieagenda's van agrofoodketens, b.v. door het organiseren van netwerkbijeenkomsten, door secretariële en inhoudelijke ondersteuning van tafels, platforms of stuurgroepen;
- Uitvoering van kennis en innovatie-instrumenten die gewenste ketensamenwerking bevorderen. Hierbij kan gedacht worden aan de implementatie van onderdelen van de kennis- en innovatieagenda's (b.v. Fresh on Demand) die aansluiten bij het LNV beleid;
- Inzicht in de verbinding tussen primaire sector en de ketenpartijen van het Fresh on Demand initiatief. Optimalisatie van de keten vanuit een farm to fork aanpak, bijvoorbeeld vanuit de glastuinbouw en aardappelsector. Onderzoek naar de bijdrage van nieuwe enabling technologieën voor efficiëntere vraaggestuurde ketens in het verssegment;
- Kennis moet meer vraaggestuurd ingezet worden. Als instrument daarvoor worden vouchers in de agrarische sector ingezet. Een evaluatie van deze inzet kan voor LNV waardevolle informatie opleveren over het effect en de mogelijke inzet van vouchers door LNV.

3.6 Biobased Economy

beleidsopgave

Het is te verwachten dat beleidsadvisering de komende jaren fors zal toenemen door de toenemende aandacht nationaal en in de Europese Commissie voor biobased economy in brede zin dus inclusief bio-energie, biobrandstoffen en witte biotechnologie. Het is noodzakelijk om de belangen van de agrosector en LNV scherp te krijgen. LNV werkt aan een overheidsvisie op biobased economy en vraagt aandacht voor beantwoording van kennisvragen die volgen uit de transitiepaden van het Platform Groene grondstoffen. Deze beide activiteiten zijn onderdeel van de Energietransitie, ondergebracht in de interdepartementale Programmadirectie Energietransitie. Het Ministerie van LNV wil hier ambitieus in participeren en heeft momenteel een leidende rol in de ontwikkeling van een rijksbrede visie op de biobased economy.

Belangrijke onderwerpen daarbij zijn:

- Internationale concurrentiepositie van de Nederlandse agro-industrie (innovatie, afzet reststromen agrosector, aansluiting agrosector met chemie en energie)
- Productie van biomassa (teelt, bioraffinage, GLB/POP)
- Verduurzaming Nederlandse agro-industrie (MVO, reststromen duurzaam afzetten, innovatie)
- Import van biomassa (duurzaamheid, certificering, biodiversiteit)
- Economie van het platteland (GLB/POP, regionaal)

Kennisvragen

Binnen de genoemde onderwerpen gaat het om inventariserende studies of scenariostudies die beleid en bedrijfsleven kunnen helpen bij de ontwikkeling van het beleid. Maar ook om ondersteuning bij het beantwoorden van kamervragen, en het (meehelpen) organiseren of invullen van consultatie met verschillende stakeholders, zoals bijvoorbeeld in de vorm van een symposium, lunchbijeenkomsten of een maatschappelijke café. Ook voor beleidsimplementatie liggen hier onderwerpen zoals rondom certificering (van bijv. import). Doelgroep van deze activiteiten is voornamelijk LNV.

Inhoudelijk thema's waarop de komende tijd beleidsadvisering te verwachten is:

- Verwaarden reststromen (in verband met onder druk staan van afzetkanalen richting veevoer);
- Suikerverwaarding/bioraffinage (in verband met afbouw suikersteun);
- EU beleid (biomassa actieplan en strategie biobrandstoffen);
- Primaire landbouw en bio-energie/bioraffinage (in verband met EU beleid);
- Biobrandstoffen (in verband met Nederlandse kansen, EU beleid);
- Natuur en (bio-)energie;
- Logistiek;
- Maatschappelijke kosten en baten van inzet biomassa.
- Bio-grondstoffen

4 Cluster Internationaal

Aanspreekpunt: Patricia Wagenmakers (DK) (p.s.wagenmakers@minlnv.nl)
Marcel Vernooij (IZ)

4.1 Algemeen

De inzet voor 2007 is gericht op het verkrijgen van goede resultaten van de hernieuwde en geactualiseerde programmering in 2006. Op dit moment is er geen aanleiding om de aanpak en prioriteitstelling, zoals verwoord in de visie en de programmering voor 2006 ten principale te veranderen. Een eventuele herverdeling van middelen binnen het Cluster zal na de zomer worden bezien in de Programmaraad Internationaal, mede op basis van de geboekte resultaten in 2006. Vooralsnog kan dus worden uitgegaan van handhaving van de budgetaandelen per thema.

De volgende thema's worden voortgezet:

- Marktwerking en handel (in relatie tot ontwikkelingslanden)
- Rurale ontwikkeling en duurzame landbouw
- Water voor voedsel en ecosystemen
- Behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit
- Kennis algemeen

4.2 Behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit

Voor 2007 zijn binnen dit thema twee nieuwe accenten te realiseren binnen het kader van de resultaten van de in 2006 ingezette prioriteiten:

Goed bestuur en publieke participatie

Beleidsopgave

Een belangrijk aspect van duurzaamheid is de sociale component; in hoeverre is bij landgebruikbeslissingen rekening gehouden met de belangen van de verschillende lokale betrokken partijen.

Kennisvragen

De sociale component als criterium van duurzaamheid of zelfs legaliteit wordt steeds belangrijker. Meer inzicht is gewenst in hoeverre in verschillende situaties, regio's en bestuursvormen met de sociale component kan worden rekening gehouden in de verschillende sectoren en hoe zekerheid kan worden verkregen dat daadwerkelijk dit aspect is meegenomen.

Innovatieve financieringsmethoden

Beleidsopgave

De niet direct marktbaar waarde van biodiversiteit en ecosystemen is inmiddels via allerlei monetaire waarderingmethoden in beeld gebracht. Het gaat er nu om dat deze waarden op grond van de uitgangspunten van de CBD tot eerlijke verdeelde opbrengsten leiden voor iedereen. Derhalve dient een breed pakket van financieringsmechanismen, ontwikkeld en versterkt te worden, waarmee duurzame instandhouding van ecosystemen en genetische bronnen kan worden bevorderd.

Kennisvraag

Inzicht in de financieringsmechanismen om de waarde van genetische bronnen en de groene diensten van ecosystemen en beschermde gebieden (klimaat- en waterregulering bijv.) aan de

direct belanghebbende ten goede te laten komen en een overzicht van mogelijke voorbeelden uit de praktijk waar dit al plaats vindt.

4.3 Internationale trainingscursussen

Het LNV aandeel in de DLO capaciteitsfinanciering ten behoeve van open access internationale trainingscursussen voor mid-career professionals is momenteel ondergebracht binnen het Cluster Internationaal.

Eind 2005 is een begin gemaakt met een traject van heroriëntering op de diverse, min of meer historisch gegroeide, LNV bijdragen aan internationale trainingscursussen zoals die binnen de groene onderwijssector verzorgd worden door PTC+, VHL en DLO. Beoogd wordt om de capaciteitsfinanciering van DLO ten behoeve van dit soort trainingscursussen op termijn onder te brengen in een samenhangend beleidskader voor Internationaal Onderwijs-programma's. Er van uitgaand dat niet eerder dan halfweg 2006 nadere conclusies worden verwacht, en het ritme van de programmeringcyclus voor internationale trainingscursussen in acht nemend, zal een vernieuwde positionering pas met ingang van 2008 kunnen worden geëffectueerd.

Dit betekent dat voor 2007, analoog aan de algemene lijn voor het Cluster Internationaal, sprake zal zijn van continuering van de inzet voor 2006.

5 Cluster Kennis

Aanspreekpunt: Arjan Lindenbergh (DK) (a.g.lindenbergh@minlnv.nl)
René van Schie (DK)

5.1 Kennisverspreiding, kenniscirculatie, kennis in actie, kennisbenutting

Beleidsopgave

Beschikbare kennis voor vele doelgroepen moet meer toegankelijk zijn, kennis moet bruikbaar zijn en het is nodig dat nieuwe vormen van kennis in ontwikkeling transparant worden, dat kennis beter wordt benut.

De Groene Kenniscoöperatie zorgt voor vernieuwingen binnen het publieke kennissysteem. Het groene onderwijs zal meer betrokken worden bij innovatieve ontwikkelingen en arrangementen vanuit de praktijk en/of onderzoek. Met als perspectief dat het groene onderwijs samen met Wageningen UR een netwerk van regionale kennis- en scholingscentra gaan vormen voor ondernemers en andere doelgroepen van LNV-beleid.

Een en ander vraagt om nieuwe werkvormen, competenties en voorzieningen van/voor alle betrokkenen: onderwijs, onderzoek, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en betrokken overheden. De opgave is om ontwikkelde kennis bruikbaar te maken, nieuwe vormen voor ondersteuning aan doelgroepen te bieden om kennis beter te kunnen benutten. Deze beleidsopgave staat centraal in het project herijking Beleidskader Kennisbenutting, waarin later in het jaar (2006) concrete uitwerkingen worden opgenomen.

Kennisvragen

Via een project Leren met Toekomst zijn samen met het cluster Duurzame Productie de mogelijkheden en belemmeringen voor intensiever samenwerking van onderzoek en onderwijs verkend. Met positieve conclusies.

Er is vraag naar handvatten voor integratie (tussen BO-onderzoek) en naar nieuwe kennisarrangementen van onderzoek met de praktijk en voor betrokkenheid van het groene onderwijs. Het is, anders dan voorheen, de bedoeling studenten en docenten systematisch te betrekken bij daartoe geschikte onderdelen van onderzoekprogramma's (kennisontwikkeling en -verspreiding). Invoering van competentiegericht leren, en met name de grotere aandacht/ruimte voor leren in de praktische context, biedt daarvoor nieuwe kansen. Meer inzicht is nodig in de wijze waarop deze kennisprocessen verlopen, gewaardeerd, ondersteund en aangestuurd kunnen worden.

Ook is meer inzicht nodig in ontwikkelingen uit de omgeving die van betekenis kunnen zijn voor kennisbenutting binnen het groene domein. Het gaat dan uiteindelijk wel om de vraag om toepasbare handreikingen, heuristische, handvatten om kennis beter tot werking te laten komen.

6 Cluster Mest en Mineralen

Aanspreekpunt : Mark de Bode, DK (m.j.c.de.bode@minlnv.nl)
Cindy van den Boom, DL

6.1 Algemeen

Met uitzondering van de thema's 'Normstelling en management' en 'Kennisnetwerken' worden de thema's uit 2006 in 2007 ongewijzigd voortgezet. De beschrijving van de doorlopende thema's is te vinden in de kaderbrief 2006.

6.2 Normstelling en management

Het thema Normstelling en management vervangt het thema 'onderbouwing gebruiksnormen'. Het thema wordt voor 2007 uitgebreid met kennisvragen over kennisontwikkeling voor managementaanpassingen op bedrijfsniveau ten gevolge van het nieuwe stelsel van gebruiksnormen.

6.3 Kennisnetwerken

Beleidsopgave

Per 1 januari 2006 is het nieuwe mestbeleid van kracht geworden. Het stelsel van verliesnormen is omgezet in een stelsel van gebruiksnormen. De gebruiksnormen worden in een traject tot 2009 aangescherpt tot het niveau waarbij de doelstellingen van de Nitraatrichtlijn worden bereikt. Voor agrarische ondernemers brengt de overgang van verliesnormen naar gebruiksnormen in sommige gevallen andere eisen met zich mee voor het bedrijfsmanagement. De regelgeving vraagt hen het mineralenmanagement op het bedrijf op een andere manier aan te sturen.

De doelstellingen van de Nitraatrichtlijn kunnen alleen worden bereikt indien het stelsel van gebruiksnormen op een goede manier wordt nageleefd. Dit houdt dus in dat de agrarische ondernemers het mineralenmanagement op hun bedrijf goed aansturen.

Kennisvragen

Voor het goed kunnen aansturen van het mineralenmanagement op het bedrijf heeft de ondernemer kennis nodig over de wijze waarop hij dat kan doen. Veel van deze kennis is inmiddels al ontwikkeld in kennisinstututen en voorloperbedrijven, maar er liggen nog diverse vragen om het mineralenmanagement op het bedrijf binnen het stelsel van gebruiksnormen verder te optimaliseren. Een goede manier om tot een goede uitwisseling te komen van vraagstellingen in de praktijk, kennisoverdracht naar de praktijk en kennisontwikkeling zijn de kennisnetwerken. Binnen het cluster Mest en Mineralen is behoefte aan een kennisnetwerk voor de melkveehouderij en de akkerbouw.

7 Cluster Plantgezondheid

Aanspreekpunt: Gerty Horeman (DK) (g.h.horeman@minlnv.nl)
Hans Schollaart en Louisa Tan (DL)

7.1 Algemeen

Het onderzoek voor plantgezondheid staat in het kader van de nota Duurzame gewasbescherming (inclusief het Convenant gewasbescherming), het beleidsprogramma fytoosanitair, de Kaderrichtlijn Water en het toelatingsbeleid. In het cluster wordt 10% van het budget besteed aan onderzoek naar methoden die op een biologische wijze ziekten en plagen bestrijden of beheersen. Dit is met name bij de thema's Innovatie en verbeteren managent - open en gesloten teelten, Effectief en duurzaam middelenpakket en Fytosanitair.

Voor de lopende thema's 'Innovatie en verbeteren managent', 'open en gesloten teelten', 'Effectief en duurzaam middelenpakket', 'Fytosanitair' en 'Kaderrichtlijn Water' wordt voor de invulling van het onderzoek verwezen naar de DLO kaderbrief 2006.

Beleidsondersteunend Onderzoek naar invasieve soorten wordt niet vanuit dit cluster gefinancierd. De beleidsopgave achter dit onderzoek is de 'guiding principles' (GP) t.a.v. de 'invasive alien species' (ias), die door Nederland (en de EU) zijn onderschreven tijdens de COP6 van de Conventie van Biodiversiteit.

Het thema verhardingen wordt niet opgenomen in de kaderbrief, maar was wel onderdeel van de Kaderbrief 2006. Reden is dat dit thema tot de beleidsverantwoordelijkheid van VROM behoort en LNV van mening is dat financiering de verantwoordelijkheid van VROM is.

7.2 Phytophthora infestans

Beleidsopgave

De beleidsopgave voor dit thema is bijdragen aan het toepassen van geïntegreerde gewasbescherming door aardappeltelers en aan de vermindering van de milieubelasting ten gevolge van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen tegen Phytophthora.

Kennisvragen

- Inzicht in de factoren (bv. gedrag van spore en schimmel) die voor de verspreiding van Phytophthora zorgdragen om daarmee tot betere beheersstrategieën te komen. Hierbij ook aandacht voor signalering van de ziekte.
- Methoden om virulentie/agressiviteit van Phytophthora-populaties te kunnen bepalen. Hierbij ook aandacht voor risico en risicobeheersing.
- Inzicht in nieuwe bronnen van resistentie en genomics.
- Inzicht in moleculaire processen die bij interactie tussen aardappel en Phytophthora infestans een rol spelen bij het slagen van de infectie.
- Praktijklare oplossingen op basis van integratie van beschikbare kennis.

Voorwaarde voor het onderzoek is samenwerking met het bedrijfsleven in het Parapluplan Phytophthora en aansluiten bij het Genomicsproject gericht op een Phytophthora resistente aardappel dat vanuit het Fonds Economische Structuurversterking wordt gefinancierd.

7.3 Emissiereductie

Beleidsopgave

In de Nota Duurzame Gewasbescherming en in het Convenant Gewasbescherming is als doelstelling opgenomen om de milieubelasting met gewasbeschermingsmiddelen met 95 % te

reduceren in 2010 ten opzichte van 1998. Om deze doelstelling te verwezenlijken en ook om de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water te kunnen halen is Beleidsondersteunend Onderzoek op dit thema nodig.

Kennisvragen

- Welke mogelijkheden zijn er voor emissiereductie bij toedieningstechnieken en teeltmaatregelen en hoe groot is die?
- Met welke innovatieve strategieën kan emissiereductie worden bereikt?

7.4 Onderzoek voor toelatingsbeoordelingssystematiek bestrijdingsmiddelen

Beleidsopgave

De toelating van bestrijdingsmiddelen is geregeld via de EU gewasbeschermingsrichtlijn 91/414. Op dit moment wordt in de EU gewerkt aan een wijziging van deze richtlijn in een nieuwe verordening. De wijziging betekent o.a. dat Annex VI van de huidige richtlijn meer geëxpliciteerd moet worden om wederzijdse erkenning te regelen. Daarnaast zijn bepaalde onderdelen van de huidige richtlijn nog onvoldoende uitgewerkt in de huidige toelatingsbeoordelingssystematiek.

Kennisvragen

- Wetenschappelijke onderbouwing van de invulling van de beoordelingssystematiek ten behoeve van het CTB.
- Wetenschappelijke onderbouwing van de invulling van het beoordelingssystematiek ten behoeve van beleidsmatige keuzes.

8 Cluster Verduurzaming Productie en Transitie

Aanspreekpunt: Jan van Vliet (DK) (j.a.m.van.vliet@minlnv.nl)
Ineke Peters (DL)

8.1 Algemeen

In de nota Kiezen voor Landbouw staan de opgaven waar de sectoren de komende jaren voor staan helder beschreven. Op basis van deze beschrijvingen worden voor 2007 in het lopende onderzoek enkele kleine verschuivingen gevraagd.

- Bij het thema 'Geïntegreerde open teelten' wordt meer aandacht gevraagd voor de economische aspecten van de uitgevoerde projecten: dat wil zeggen dat steeds in beeld gebracht moet worden wat de economische meerwaarde voor de sector kan zijn;
- Bij het thema 'Geïntegreerde gesloten teelten' zal het accent vanwege de toekomstige eisen van de Kader Richtlijn Water moeten verschuiven van gewasbescherming (6 netwerken in telen met toekomst) naar meer netwerken met mineralen. Bij het project Emissiearme kas zou meer aandacht moeten zijn voor waterzuiveringopties op bedrijf - of gebiedsniveau. Het aspect arbeid zou expliciet meegenomen moeten worden in de verschillende projecten;
- Voor 2007 wordt ook aandacht gevraagd voor voldoende verspreiding van de resultaten uit de netwerken naar de rest van de ondernemers.

Voor 6 van de 9 thema's, die in 2007 doorlopen, zijn de beleidsopgaven en de kennisvragen beschreven in eerdere Kaderbrieven. De nadruk ligt nu vooral op de thema 's die in 2007 vernieuwen, namelijk de drie thema 's rond de dierlijke productie en welzijn dieren.

8.2 Dierlijke productie

De nota Kiezen voor landbouw heeft als centrale beleidsopgave het leggen van nieuwe, eigentijdse, verbindingen met de markt, samenleving en de fysieke omgeving. Deze drie gebieden kunnen elkaar onderling versterken en verzwakken en kennen een onderlinge samenhang. Een combinatie van acties op de drie gebieden zal de strategie moeten schragen.

Beleidsopgave markt

Bij elk(e) bedrijf/sector strategie is het noodzakelijk aansluiting te vinden bij de markt en marktontwikkeling. Dit vereist inzicht in het functioneren van die markt, het signaleren van kansen en bedreigingen en het tijdig daarop kunnen inspelen. Goed ondernemerschap is daarvoor een vanzelfsprekende voorwaarde, evenals een voortdurende aandacht voor het verlagen van de kostprijs. Doorslaggevend voor succes is de mate waarin ondernemers slagen in het vermarkten van producten met een identiteit/emotie.

Een bijzonder onderdeel van goed ondernemerschap is ook het kunnen kiezen van een positie in het krachtenveld. Welke samenwerkingsvormen zijn nodig om de marktkansen te optimaliseren en deze markten optimaal te bedienen, ook op het gebied van kostprijzen en marges in de ketens gekoppeld aan waardetoevoeging.

Voor het thema markt is kennisontwikkeling/toepassing en het ontwikkelen van vaardigheden cruciaal naast voldoende ruimte voor ondernemen. Duidelijk is dat dit inzet vereist in zowel alfa, bèta als gamma onderzoek alsmede beleidsinzet op het scheppen van ruimte voor ondernemen.

Kennisvragen markt

- Versterken van de gewenste beweging door in te zetten op het bieden van kaders waarbinnen de nadere vraagarticulatie kan plaatsvinden (voorbeeld: nieuwe netwerken en het opstellen van

innovatie-/kennisagenda's), innovatie stimuleren op het gebied van product, proces en systeem zonder daar inhoudelijke voorwaarden aan te verbinden, ontwikkelde kennis gemakkelijker toegankelijk maken;

- In stand houden en financieren van kennisinstituten (DLO en anderen, onder meer academies) met een lage drempel voor het bedrijfsleven;
- Ontwikkelen van kennis ten behoeve van het beleidsmatig faciliteren van de gewenste beweging; nieuwe instrumenten, maar ook verandering in attitude ontwikkelen;
- Versterken rol onderwijs op het gebied van ondernemerschap (breed gedefinieerd);
- Ontwikkelen van benodigde kennis t.b.v. beleidsvragen, bijvoorbeeld op die terreinen die niet door anderen worden opgepakt;

Beleidsopgave samenleving

Waardering en acceptatie van de veehouderij door de samenleving komen voor een belangrijk deel tot stand door een betere aansluiting te vinden met de markt. Aansluiting bij de markt komt alleen duurzaam tot stand als de productiemethoden en de productkwaliteit geaccepteerd en gewaardeerd worden. Het gaat om voedsel, producten met een bredere en diepere emotionele lading dan welk product dan ook. Het overgrote deel van de consument wil zorgeloos kunnen genieten van voedsel, voedsel en gezondheid neemt een steeds belangrijker plek in bij fundamentele keuzes van mensen omtrent bijvoorbeeld life-styles en identiteit. Dit geeft aan dat aan het product en de productieprocessen geen smetten mogen kleven. Eventuele incidenten moeten professioneel, snel en transparant worden opgelost. De geclaimde productkwaliteit (waaronder de productieprocessen) moet overeenstemmen met de werkelijkheid, de consument moet daar op kunnen vertrouwen.

Kennisvragen samenleving

Verschillende strategieën kunnen worden gevolgd: nadruk op product, nadruk op productieproces of een combinatie daarvan. Productieprocessen komen alleen in het nieuws als er bijzondere nieuwe technologische vindingen zijn. Het gaat hier echter om voedsel en omgang met dieren. De afweging pakt wellicht anders uit dan in andere bedrijfstakken.

- Ontwikkelen strategie omtrent communicatieonderwerpen voor de veehouderij aan de samenleving. Vormen van communicatie?
- Ontwikkelen van communicatiestrategieën omtrent afhandeling van incidenten.
- Transparantie, meetbaarheid van houderij-, verwerkings- en logistieke systemen sterk vergroten en herkenbaarheid product waarborgen. Toezicht en controle dienen van hoge kwaliteit te zijn.

Beleidsopgaven omgeving

De veehouderij is een van de grootste ruimtegebruikers van Nederland. De veehouderij levert een stevige bijdrage aan een reeks milieuproblemen en problemen met de kwaliteit van het landschap, maar levert tegelijkertijd ook een grote bijdrage aan de kwaliteit van het landschap. Het beleid is gericht op een sterke vermindering van schadelijke emissies en het tegengaan van verrommeling van het landschap. Door de druk vanuit de regelgeving ontstaat een reeks van kansrijke technologische innovaties waarvan het eind nog niet in zicht is. De grootste problemen liggen momenteel in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling. Voor vernieuwing (veelal nieuwbouw) is ruimte nodig die er vaak niet is.

Kennisvragen omgeving

Er liggen veel vragen op het gebied van techniek (luchtwassers, co-vergisters, stalsystemen etc.) en de geïntegreerde toepassing van kennis (milieu, diermanagement, logistiek, energie, welzijn, inpassing in landschap) bij nieuwbouw/verbouw.

- Hoe kunnen de RO-problemen aangepakt worden.

- Technische kennisontwikkeling en geïntegreerde toepassing daarvan bij nieuwbouw/verbouw van stallen.

8.3 dierenwelzijn

Beleidsopgaven

Dierenwelzijn staat niet op zichzelf; huisvestingssystemen, kwaliteitsmanagement, diergezondheid, voedselveiligheidseisen maar ook eisen aan productie, soort en hoeveelheid gehouden dieren en de onderlinge koppeling tussen al deze feiten beïnvloeden de status van het welzijn van het dier. Veel parameters zijn al bekend, maar er zijn nog voldoende velden in het dierenbrein die we nog niet hebben ontdekt, veel gedragingen die we nog niet hebben kunnen analyseren.

De afgelopen jaren hebben we vooral gefocust op landbouwhuisdieren en dan ook nog eens specifiek op rundvee (vooral melkvee), varkens en pluimvee. Ondanks dat daar nog veel kennis te vergaren is, zullen we ook goed na moeten denken hoe om te gaan met andere diergroepen zoals vissen, gezelschapsdieren, paarden, geiten, schapen, dierentuindieren etc. Een integraal dierenwelzijnsmodel als basis met vervolgens specifieke modellen per diergroep is een uitdaging. Alle dieren tellen mee immers! En wat voor de één geldt ook vaak voor de ander.

Belangrijke onderwerpen in dit kader zijn:

- Het natuurlijk (biologisch/fysiologisch gezien) functioneren van het dier, zijn gevoelens en emoties, zijn aanpassingsvermogen en de waarde van spelgedrag daarbij;
- De dilemma's rond welzijn in relatie tot gezondheid en andere waarden zoals voedselveiligheid, milieu, schaalvergroting
- Mens-dier relatie (good husbandry practices), dier als medewezen in plaats van productiemiddel en de ethische aspecten rond houden, verhandelen, doden en consumeren van dieren;
- Culturele verschillen in het houden van dieren in een multiculturele samenleving;
- Invulling van voortrekkersrol Nederlands dierenwelzijnsmodel wereldwijd;

Om kennis te kunnen vergaren over bovengenoemde onderdelen zullen meetinstrumenten ontwikkeld moeten worden. Nauwe relatie en afstemming met de systeeminnovatieprogramma's blijven zeer relevant. Daar moet immers de kennis over welzijn in nieuwe innovatieve concepten toegepast gaan worden. Eind 2007 gaat de discussie spelen welke onderwerpen in het BO blijven en welke onderwerpen beter passen in het KB onderzoek.

Kennisvragen

- Evaluatie lopende programma t.b.v. opzet van het nieuwe programma
- Natuurlijk gedrag landbouwhuisdieren, waarbij positieve parameters meegewogen worden. Meetbaarheid is belangrijk. Kennisvragen gaan over natuurlijk gedrag en vertaling ervan naar ontwerpgerichte, kosteneffectieve huisvestings- en managementconcepten;
- Invloed van management op welzijn. Onderzoek naar managementkwaliteiten die nodig zijn om welzijn te verbeteren. Onderzoek naar mogelijkheden verplichte APK (Algemene Periodieke Keuring) voor dierhouders inclusief inhoud. Welke bagage hebben ondernemers nodig in de omslag van vakman naar ondernemer. Hoe moet inrichting en management van uitloop er uitzien;
- Onderwijs, voorlichting en marketing. Invloed van meer onderwijs, cursussen en voorlichting over bestaande regelgeving. Onderzoek naar nut en noodzaak van APK voor dierhouders/-verzorgers. Onderzoek naar effecten van voorlichtingsboeken koe -, varkens - en kipsignalen. Onderzoek naar waardevolle labels die welzijn (in)direct promoten.
- Dilemma's rond welzijn (incl. vissen) in relatie tot andere waarden zoals voedselveiligheid, milieu, schaalvergroting en arbeidsomstandigheden.
- Ingrepen (besluit). Hoe komen we af van ingrepen, alternatieve technieken

- Komen tot een maatschappelijk geaccepteerde wetenschappelijk verantwoorde en in de praktijk meetbare welzijnsindex en communicatie hierover met de consument;
- Duur van transporten en inrichting van vrachtwagens (incl. klimaat, voer, water etc).

9 Cluster Vitaal Landelijk Gebied

Aanspreekpunt: Sjaak Mesu (DK) (j.j.mesu@minlnv.nl)
Jasper Dalhuisen (DP)

9.1 Investeringsbudget Landelijk Gebied

Beleidsopgave

Inmiddels is overeenstemming bereikt over een nieuw binnenlands sturingsmodel voor de inrichting van het landelijk gebied, met een grote mate van uitvoeringsverantwoordelijkheid voor regionale en lokale overheden en een bundeling van financiële middelen in één Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Deze vernieuwing, gekoppeld ook aan reconstructie, brengt een nieuwe set aan kennisvragen met zich mee m.b.t. enerzijds de planvorming, en anderzijds de uitvoering van de plannen. Via het beleidsinstrumentarium Kennis (bijvoorbeeld ontwerpend onderzoek, ex-ante studies, scenario's, voorbeeldplannen) kan LNV bijdragen aan kwalitatief goede regionale plannen. De onderwerpen betreffen gebiedsoverschrijdende problematiek

Kennisvragen

De hoofdrichtingen voor de kennisopgave zijn:

- Sturingsvraagstukken landelijk gebied ('bestuurlijke drukte', middenbestuur, financieringsinstrumentarium)
- Faciliteren andere overheden in nieuwe bestuurlijke context (ILG, reconstructie) (in relatie ook tot Europese regelingen) inclusief de inzet van noodzakelijke GIS-technieken.

9.2 Europees plattlandsbeleid

Beleidsopgave

Met de EU-verordening inzake steun voor plattlandsontwikkeling is de richting van het toekomstig plattlandsbeleid geschetst: verbeteren van het concurrentievermogen van land- en bosbouw, verbeteren van het milieu van het platteland, en verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland en diversificatie van de economische bedrijvigheid. Het plattlandsbeleid wordt hiermee gepositioneerd als het gebiedsgerichte integratiekader voor landbouweconomisch en fysiek/ruimtelijk beleid. Voor een duurzame inrichting van het platteland is het aanhaken bij internationale ontwikkelingen, het samenbrengen van beleidsvelden, het bieden van een goed afwegingskader, het afstemmen van functies op het juiste schaalniveau en het afstemmen van beleidsregelgeving en -instrumentarium belangrijk.

De directie Platteland participeert in een Netwerk van Europese Plattlandsdirecteuren, dat zich ten doel heeft gesteld voor te sorteren op het plattlandsbeleid na 2013. Een wezenlijke kennisleemte in het EU-plattlandsbeleid is de zgn. 'rural proofing'. Wat zijn de effecten van beleidsontwikkelingen (landbouw, mobiliteit, recreatie, natuur), gezien door de bril van de specifieke plattlandsomstandigheden en -behoeften? Een op te stellen kennisagenda moet meer zicht bieden op de concrete kennisopgave voor de langere termijn.

Kennisvragen

- Het ontwikkelen van methodieken, die het mogelijk maken om een integrale vernieuwingsslag te maken en de (gestapelde) effecten van maatregelen in hun samenhang te beoordelen, inclusief GIS-ondersteuning;
- Mogelijke scenario's van belangrijke ontwikkelingen worden in beeld gebracht en doorgerekend op consequenties voor het platteland;
- Kennisontwikkeling op basis van kennisagenda 'toekomstig Europees plattelandsbeleid'.

9.3 Coalities landbouw met natuur en/of landschap

Beleidsopgave

In de nota 'Kiezen voor Landbouw' worden de toekomstige ontwikkelingen van de Nederlandse landbouw tot 2015 geschetst. Bij de verdere uitwerking van de nota moet aandacht worden besteed aan de betekenis en de rol van de landbouw voor het landschap.

Met de schaarste aan grond en de grote maatschappelijke behoefte aan 'groen en ruimte' is sprake van vele (nieuwe) functiecombinaties zoals zorg op landbouwbedrijven en landgoederen, allerlei vormen van recreatie en toerisme, maar ook het boeren in combinatie met natuur- en/of landschapsbeheer. Dat laatste wordt gefaciliteerd met de regeling 'Boeren voor Natuur', een concept dat verder moet worden ontwikkeld. Boeren kunnen kiezen voor een landschapsgerichte of natuurgerichte bedrijfsvoering; voor de groene diensten die zij leveren, worden ze betaald.

Kennisvragen

- Functionele aspecten van landschap, bijvoorbeeld de betekenis van het landschap voor de woonfunctie en/of economische activiteiten;
- Welke organisatorische, fiscale of financiële constructies bieden oplossingen voor een duurzaam beheer en onderhoud van het landschap?
- Mogelijkheden en kansen van een sterkere verbinding tussen landbouw en landschap.
- Conceptontwikkeling Boeren voor Natuur (evalueren eigen ervaringen, internationaal vergelijkend onderzoek, resultaatvergelijking, etc. t.b.v doorontwikkeling van het concept)
- Lerende Boeren voor Natuur netwerken (evaluatie van de pilotprojecten op gebied van natuur, beleving, maatschappelijke waardering, bedrijfsinnovatie; gebiedsimplementatie)

9.4 Landschap

Beleidsopgave

Er is een toenemende maatschappelijke aandacht voor de kwaliteit en waarden van het landelijk gebied. Verstedelijking, verrommeling en vervlakking zorgen dat het landschap snel in kwantiteit en kwaliteit achteruit gaat. De afname van het aantal boerenbedrijven zorgt bovendien voor een grote beheerproblematiek. De beleidsopgave 'een levend landschap met duurzaam perspectief' is groot, complex, maatschappelijke relevant en kent vele belanghebbenden.

Met het vaststellen in 2004 en 2005 van de Nota Ruimte, de Agenda Vitaal Platteland, het uitvoeringsgerichte Meerjarenprogramma 2 en de ratificatie van het Europees Landschapsverdrag hebben de overheid en de Tweede Kamer helder de politieke relevantie van het landschapsbeleid bevestigd en de verantwoordelijkheid voor het landschapsbeleid op zich genomen. Dit wordt binnen het ministerie van LNV bevestigd door de start van het Programma Landschap.

Kennisvragen

- Hoe maak je alle betrokkenen van gebiedsprocessen bewust van de landschappelijke waarden van een gebied zodat zij die waarden bewust meenemen in hun afwegingen in het proces?
- Welke verschillende beelden en concepten over landschap leven er bij de belangrijkste belanghebbenden?
- Welke concepten zijn er denkbaar om wonen in het landschap te combineren met een landschapsbeheertaak c.q. landschapsbeheerplicht?

- Wat is de maatschappelijke behoefte aan landschap van de diverse groepen mensen (jongeren, ouderen, allochtonen, etc.)?
- Zijn er voorbeelden op regioniveau van ontwikkelen met kwaliteit en/of behoud door ontwikkeling voor alle landschapvormende functies (zoals wonen, werken, recreëren, energiewinning, etc.)?

9.5 Water

Beleidsopgave

Een van de grootste thema's is de uitvoering van het Nationaal bestuursakkoord water (NBW). Dit akkoord tussen Rijk, provincies en waterschappen heeft tot doel om in 2015 het watersysteem in Nederland 'op orde te hebben en te houden'. Het NBW bundelt de implementatie van Waterbeleid 21^e eeuw en de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Onderdeel van WB21 is het project Ruimte voor de Rivier (RvR). Daarbij gaat het om een adequate bescherming tegen overstromingen en het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit in het rivierengebied.

Voor LNV staat een effectieve en integrale aanpak van de wateropgaven voorop. Waar mogelijk wordt uitvoering van kwantiteitsmaatregelen gecombineerd met kwaliteitsmaatregelen, en worden NBW-maatregelen gecombineerd met de uitvoering van plannen op andere beleidsterreinen, zoals de reconstructie van de zandgebieden, de aanleg van Ecologische Hoofdstructuur (EHS), de bescherming van de Vogel- en Habitatgebieden (VHR), aanleg bedrijventerreinen, delfstoffenwinning, en infrastructuur, woningbouw, duurzame landbouw, versterking landschap en recreatie.

De maatschappelijke kosten-batenanalyse en de kosten-effectiviteitsanalyse, de gebiedsaanpak en de uitvoerbaarheid van maatregelen zal grote aandacht vragen. Nederland volgt bij de implementatie van de KRW een pragmatische strategie met realistische en haalbare doelen.

Kennisvragen

De kennisvragen laten een verschuiving zien naar een grotere aandacht voor de effectiviteit van mogelijke maatregelen en de mogelijkheden om 'mee te koppelen' met andere trajecten.

- Effecten van maatregelen (emissie-effecten, kosten en ruimtebeslag)
- Ruimtelijke doorwerking (zowel stroomaf- als stroomopwaarts), en combineerbaarheid / strijdigheid van maatregelen met andere beleidsvelden (mest-N200 en KRW bijvoorbeeld) en richtlijnen (zoals op het gebied van VHR, Nitraat, grondwater, zwemwater), rekening houdend met klimaatveranderingen.
- Baten van voorgenomen maatregelen.
- Een beoordelingskader voor (regionale) maatregelenpakketten
- Inzicht in de relatie in stofhuishouding tussen waterbodem-grondwater, grondwater-oppevlaktewater.
- Optimaliseren van meekoppelmogelijkheden (o.a. samenhang met GGOR, water in stadsranden, optimaliseren van zelfreinigend vermogen in inrichting).
- Het vergroten van bestuurlijke slagkracht in gebiedsprocessen en het bieden van ondersteuning van bestuurlijke (gebieds)processen, zoals op het niveau van maatregelen en communicatie.

9.6 Klimaat

Beleidsopgave

Naast het beleid ter reductie van broeikasgasemissies (mitigatie) vormt het aanpassen aan het veranderende klimaat (adaptatie) het tweede spoor van het klimaatbeleid. In de komende jaren zal dit meer aandacht gaan vragen. Nederland is door zijn ligging in de delta aan de kust vooral gevoelig voor stijging van de zeespiegel. Frequenter en vooral heviger regenval leiden tot wateroverlast vooral nabij de grote rivieren, maar ook de landbouw heeft steeds frequenter met wateroverlast te maken.

Het huidige adaptatiebeleid, zoals dat is neergelegd in o.a. de Nota Ruimte, de PKB Ruimte voor de Rivier en het Nationaal Bestuursakkoord Water, biedt de juiste oplossingen voor de komende 20 tot 30 jaar. Om te komen tot een samenhangend en adequaat adaptatiebeleid heeft de minister van VROM het initiatief genomen tot een 'Adaptatieprogramma Ruimte', dat kijkt naar de langere termijn (horizon 2050) én waarbij ook aandacht besteed zal worden aan alle facetten van

klimateverandering (gedacht kan worden aan o.a. verzilting, landbouw, drinkwaterproductie, natuur, energieproductie en toerisme).

Kennisopgave

- Impacts en adaptatiemogelijkheden en strategieën in natuurvormgeving EHS en verbindingszones, inrichting en beheer van natuurgebieden, tijdelijke wateropslag, de agrarische sector (opvang/vermindere wateroverlast door hevige regenval, voldoende zoet water voor perioden van droogte, brak/zoutwater landbouw, waterberging op agrarische bedrijven, risico's van waterberging), en de visserij (andere vissoorten, bescherming van schelpdieren)
- Zijn huidige beleidsopgaven en het ingezette stimulerings- en randvoorwaardelijk instrumentarium nog voldoende adequaat om aan te sluiten op de klimaatontwikkelingen en welke veranderingen zijn eventueel noodzakelijk? Regionale studies met beleidsrelevante tijdhorizon (20-30jaar) zijn met name van belang.
- Wat zijn de effecten van nieuwe strategieën van andere ruimtegebruikers in combinatie met klimaateffecten op bijvoorbeeld natuur en landbouw?

9.7 Groen, gezondheid en jeugd**Beleidsopgave**

Het opkomende thema jeugd en gezondheid voegt een nieuwe dimensie toe aan de maatschappelijke relevantie van het platteland. Het is van belang dat de jeugd voldoende contact houdt met de natuur, en meer algemeen met het 'groen op het platteland'. Op het platteland speelt onder meer de toegankelijkheid van het groene gebied, het investeren in de bereikbaarheid ervan, en de recreatieve voorzieningen. Dit thema is een aandachtsdossier van de Minister en de Bestuursraad.

Kennisvragen

- Verkennen van beleidsopties
- Inrichtingsvraagstukken
- Kosten-batenanalyses
- Doelgroepenonderzoek

10 Cluster Voedselkwaliteit, Voedselveiligheid, Diergezondheid

Aanspreekpunt: Richard Donker (DK) (r.a.donker@minlnv.nl)
Vacature (VD); verantwoordelijk MT-lid Rianne Muller

10.1 Algemeen

Het Cluster heeft er het afgelopen jaar met de Strategische Dialoog Voedselkwaliteit een derde thema bij gekregen: Voedselkwaliteit. Dit naast de thema's Voedselveiligheid en Diergezondheid. Voor het thema voedselkwaliteit en voedselveiligheid is vooral de strategische visie voedselkwaliteit sturend. De onderwerpen die binnen het thema voedselkwaliteit spelen zijn: verbreden van risicobeoordeling en –weging, objectiveren en informeren, voeding en gezondheid en voeding en consumentengedrag. Het laatste onderwerp is zelfs clusteroverstijgend. Het thema Voedselveiligheid blijft onverkort van belang. Inzet blijft het waarborgen van de voedselveiligheid op het huidige hoge niveau, waarbij ingezet wordt op het verhogen van de efficiëntie van toezicht, en nieuwe gevaren 'Emerging risks' vroegtijdig gesignaleerd dienen te worden om adequaat op te kunnen treden. De onderlinge samenhang tussen de apart benoemde subthema's Toezicht op Controle, ontwikkelen van bredere risicobeoordeling (zie ook Voedselkwaliteit), risicobeheersing, ERIS en zoönosen dient in de voorstellen tot uiting te komen. Voor het thema Diergezondheid kan worden verwezen naar de Kaderbrief 2006. Vrijwel alle onderwerpen in het Cluster hebben een internationale dimensie. Hierbij dient met de invulling van het onderzoek rekening gehouden te worden. Veelal is, al dan niet in samenhang met WOT en KB onderzoek, onderzoek en kennis bij buitenlandse instellingen te benutten en/of samenwerking mogelijk. Bij Voedselkwaliteit is dit bijvoorbeeld het thema 'Gezonde Voeding' en projecten uit het 7e Kaderprogramma, bij Voedselveiligheid: Zoönosen, ERIS, ERA-netwerk Voedselveiligheid, bij Diergezondheid: Aviaire Influenza, paraTBC en ERA-netwerk Diergezondheid.

10.2 Voedselkwaliteit: Voeding en gezondheid

Beleidsopgave

In de Strategische Dialoog Voedselkwaliteit is duidelijk uitgesproken dat LNV bij de invulling van het label Voedselkwaliteit haar bijdrage aan gezonde voeding wil vergroten.

Kennisvragen

Belangrijke (onderzoeks-)aspecten hierbij zijn: positieve beïnvloeding van gezonde nutriënten m.b.v. (nieuwe) technologie, waar nodig aanpassen landbouw- en kwaliteitsbeleid, inspelen op voedingspatronen en gedrag van consumenten (relatie overgewicht, obesitas, hart- en vaatziekten, etc).

Er zijn nu reeds expliciete witte kennisvlekken zichtbaar (relaties voedsel-gezondheid). De programmeringsstudie die dit jaar uitgevoerd wordt, zal deze witte vlekken nog verder specificeren.

10.3 Voedselkwaliteit: Voeding en consumentengedrag

Beleidsopgave

In de Strategische Dialoog Voedselkwaliteit is duidelijk uitgesproken dat LNV bij de invulling van het label Voedselkwaliteit zich meer wil richten op de consument. Daarbij is het de bedoeling dat de consument in staat gesteld wordt bewuste keuzes te maken op basis van adequate informatie (die dan wel moet aansluiten op die consument). Op deze wijze kan de consument meer verantwoordelijkheid neemt met betrekking tot de kwaliteit van het voedsel.

Kennisvragen

De beleving van voedsel door de consument en het keuzegedrag spelen een belangrijke rol. Dit is qua kennis nog behoorlijk onontgonnen (en in beweging). Wat bepaalt dat een consument A koopt en eet zoals hij/zij doet. Welke factoren die gerelateerd zijn aan voedingsproduct en productiewijze een rol? In hoeverre kan/moet gedrag worden veranderd als het leidt tot ongewenste maatschappelijke gevolgen (bv qua gezondheid, milieu)?

10.4 Voedselveiligheid: Zoönosen**Beleidsopgave**

Zoönosen blijven onverminderd een hoog risico voor de volksgezondheid.

Kennisvragen

Inzicht in het ontstaan van zoönosen bij dieren, (mogelijke) besmettingsroutes, snelle detectie en de effecten op humane gezondheid vragen onverminderd onderzoeksinspanning.

Op basis van een in 2006 uit te voeren programmeringstudie zullen de prioriteiten binnen het zoönosen onderzoeksprogramma voor 2007 aangescherpt worden.

10.5 Voedselveiligheid: Diervoeding en Toezicht op Controle**Beleidsopgave**

Risicobeheersing en het versterken van het toezicht op de controle in de diervoederketen blijven aandacht vragen. Het risico en de impact van het optreden van incidenten, met name door contaminanten of risicovolle reststromen in diervoeders blijven investeringen in onderzoek en controlesystematiek vragen.

In 2007 dient een verdergaande verschuiving plaats te vinden in het neerleggen van de verantwoordelijkheden dáár waar die thuishoort: het bedrijfsleven. De diervoederketen is eerder al als pilot gekozen voor het uitwerken en opzetten van 'Toezicht op controle'.

Kennisvragen

Ten opzichte van voorgaande jaren dient het onderzoek, mede op grond van de uitkomsten van een in 2006 uit te voeren programmeringstudie, zich meer te richten op aansturing van Toezicht op Controle en minder op technisch inhoudelijke studies (contaminanten, overdrachtsmodellen, e.d.). Ontwikkeling van 'duurzame diervoeders' is een onderwerp dat in 2007 nadrukkelijker opgepakt moet worden. Herbenutten van reststromen en bijproducten, gebruik van grondstoffen van lokale teelt, aandacht voor import van grondstoffen zijn aspecten die hierbij aandacht behoeven. Het bieden van (keten-)garanties en het bij elkaar brengen van vraag en aanbodmarkt zijn onderzoeksvragen.

Bijlage I Beleidscontext; verandering 2006 naar 2007

LABEL	BELEID (toegenomen belang)	KENNIS (toegenomen belang)
Duurzaam Ondernemen	Kiezen voor Landbouw: ondernemerschap, vergroten concurrentiekracht, innovatie Oprichting TPE, biobased economy en energietransitie op de beleidsagenda	Toegang ondernemers tot kennis / kennisbenutting heeft extra aandacht Kennis bij innovatietrajecten: ondernemerschap. KODA, duurzame visserij en biobased consortiumvorming
EHS	Internationaal: Implementatie KRW Vogel- en habitat richtlijn Europese Mariene strategie Nationaal: Landschap Jeugd, natuur, gezondheid	Implementatie KRW en VHR vereist kennis tbv beheersplannen; Consequenties voor sectoren in beeld brengen; Kennis voor stakeholders; Uitspraken minister over jeugd/natuur/gezondheid en landschap
VLG	Toenemend beleidsbelang bij ILG, Programma Landschap En Klimaatbestendig maken van beleid. Gelijkblijvende niveau bij: Agenda Vitaal platteland en Bodembeleid.	Ondersteunend onderzoek bij uitvoering van nieuwe beleidsvormen (ILG en programma landschap) Adaptatie onderzoek (klimaat)
VVD	Strategische Dialoog Voedselkwaliteit, waardoor een derde beleidsthema is toegevoegd aan dit cluster (naast voedselveiligheid en Diergezondheid) Dit thema is gericht op gezond voedsel, voedsel met waarden en consumenten gedrag tav voedsel. Zoönosen leveren voortdurend nieuwe maatschappelijk gevoelige bedreigingen. Continue dreiging diercrisissen	Extra kennisontwikkeling en -verspreiding nodig voor realisatie van de acties uit SD Voedselkwaliteit met name voor de nieuwe onderwerpen. Veranderende / nieuwe behoefte aan kennis tav emergent zoönosen. Extra kennis nodig voor AI-bestrijding
Internationaal	- WTO, WSSD (markttoegang) - CBD, MEA (biodiversiteit) - MDGs (armoedebestrijding) - Emergent livestock diseases (o.a. AI) - Onderdeel HGIS/ODA verplichting 0,8 % - Bestuursraad zet in op strategische samenwerking met BuZa/OS op kennis (Visie kennis 06-10)	Deels afgeleide van hetgeen vermeld onder 4 labels, o.a. AI, biodiversiteit, water Toename WSSD Partnerships (water) Natuur: nieuwe opgaven in governance sfeer (FLEGT) Armoede: national innovation systems benadering (o.a. UN Millennium Task Force en Rabbinge rapport)

Bijlage II Lijst met afkortingen

APK	Algemene Periodieke Keuring
BTG	Brugfunctie TNO n Grote technologische instellingen
CBD	Convention on Biological Diversity
CTB	College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen
CWG	Collaborative Working Group
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
ERA (net)	European Research Area
FF	Flora en Fauna (wet)
GGOR	Gewent Grond- en Oppervlaktewater Regime
GIS	Geografisch Informatie Systeem
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GVB	Gemeenschappelijk Visserijbeleid
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
KRW	Kaderrichtlijn Water
MKBA	Maatschappelijke Kosten Baten Analyse
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NAP	Nader te Alloceren Programmagelden
NBW	Nationaal Bestuursakkoord Water
NEC	National Emission Ceilings
NAK(tuinbouw)	Nederlandse Algemene Kwaliteitsdienst Tuinbouw
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PKB	Planologische Kern Beslissing
POP	Plattelands Ontwikkelings Plan
PTC+	Practical Training Center (+ duidt op meerwaarde)
R&D	Research & Development
RvR	Ruimte voor Rivieren
SCAR	Standing Committee on Agricultural Research
VHR	Vogel- en Habitat Richtlijn
WB21	(Nota) Waterbeleid in de 21 ^e eeuw (Verkeer en Waterstaat)
WTO	World Trade Organisation